

ПЕРЕДМОВА

Підручник із загальної церковної історії — один з основних навчальних посібників у богословській школі. Та, на жаль, сучасна українська православна духовна школа ще не має належно упорядкованого, ґрунтовного й достатньою мірою популярного підручника з цього предмета. Це можна пояснити багатьма причинами. Дається взнаки слабкості традицій, перерваних ще в XVII ст. і так належно досі не відновлених. Позначається методологічна відмінність у трактуванні базових понять історії Вселенської Церкви та стосунків між її помісними частинами, обумовлена юрисдикційними поділами в сучасній Україні. Але найбільш фатальною обставиною є брак перекладів історичних джерел українською мовою, відсутність основних видань з історії Церкви навіть у центральних українських бібліотеках, проблема фахівців із цього предмета, для підготовки яких на належному рівні потрібні роки й роки...

Щоправда, протягом 90-х рр. XX ст. в Україні з'явилася низка історико-церковних курсів та досліджень із минулого Христової Церкви, підготованих богословами Католицької Церкви. Вони можуть істотно допомогти в пошуковій підходів до інтерпретації історичного матеріалу, але зазвичай позначаються тенденційністю, зрозумілою з огляду на конфесійну заангажованість авторів.

Ситуація дещо полегшується завдяки поширенню в Україні іноземних видань, передусім праць російських істориків Церкви. На часі підготовка перекладів історико-церковних курсів грецьких, румунських, болгарських і сербських авторів. Однак спільність предмета вивчення не означає цілковитої тотожності в поглядах на цей предмет. Нас, українців, цікавлять не просто факти, особи та яви-

ща, котрі визначали рух Святої Соборної Апостольської Церкви із Сіонської горниці до нашого часу й суспільства. Українським студентам важливо відчутися й зрозуміти місце нашої помісної церковної традиції у Вселенській Церкві, механізми, що пов'язували нашу православну спільноту з Матір'ю — Константинопольською Церквою, з іншими Помісними Церквами. Щільна взаємодія православної та інших християнських традицій, що здавна позначала ситуацію в українському церковному житті, ставить нас перед необхідністю спокійно та зважено визначити причини поділу Церкви і його наслідки, виявити межі й перспективи відкритості в екуменічних взаєминах, зміст поняття релігійної толерантності.

З цих причин автор, змушений протягом 1993–2001 рр. викладати загальну церковну історію в одній з духовних шкіл — Колегії Патріярха Мстислава в Харкові, зважився запропонувати до друку конспекти своїх лекцій, певною мірою доповнені й упорядковані відповідно до форми книги. Це не є цілком самостійний твір. Швидше навпаки, автор свідомо звертається до компіляції, шукаючи в різних історико-церковних текстах того матеріялу, який здається відповідним програмі курсу, цікавим і потрібним для студента, принаймні не суперечачи загальній концепції автора. Його спонукали до цього й студенти, передрукуюючи конспекти різними доступними шляхами, часто невеликими накладками з високою собівартістю.

Видання такого курсу необхідне як імпульс для появи оригінальних православних підручників із загальної церковної історії українською мовою.

Будуючи курс історії Вселенської Христової Церкви, ми почали йдемо традиційним шляхом, ставлячи основними віхами в розвитку Церкви Вселенські собори IV–VIII ст. та далі життя окремих Помісних Церков. Разом з тим, з огляду на реальний рівень історичних знань сучасних студентів і всіх зацікавлених читачів, ми мусили додати ширший розділ про стан світової цивілізації на час приходу в світ його Спасителя й Небесного Глави Церкви.

Додаються розділи, що мають доповнити уявлення читача про Європу часів середньовіччя, про ті орієнтальні цивілізації, з якими зустрілася Церква у своєму апостольському служінні.

Книга призначається головно для спеціалістів, а відтак уникає тлумачення понять, більш або менш поширених у богословській науці. Водночас вона намагається звертатися не тільки до подій, що визначають славу Церкви та її успіхи в здійсненні своєї місії, але й до важких і суперечливих періодів, до ганебних моментів, котрі виявлялися наслідком людських слабкостей і пристосування до суспільних обставин. Середньовічна інквізиція, насильницьке поширення християнства колоніальними режимами, участь християн у війнах і конфліктах між народами, антисемітизм тощо не можуть залишатися поза сферою вивчення вже з огляду на своє важливе значення для розуміння динаміки церковного життя та сучасних духовних криз у світі.

Особлива увага приділяється християнській місії та новим явищам у духовному житті, котрими Церква відповідала на виклик часу. Адже для кожного християнина важливо зрозуміти історію Церкви не як певну частину минулого людства, але як живий процес здійснення Христового благословення: *“Тож ідіть, і навчіть всі народи, хрестячи їх в Ім’я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів. І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку!”* (Мт. 28: 19–20).

Специфіка посткомуністичного суспільства змушує приділяти більшу увагу знайомству з тоталітарними ідеологіями, які позначаються не тільки на минулих епохах, але й на світогляді частини українського народу в наш час.

Деяка несиметричність частин історико-церковного курсу викликана тим, що автор намагався не дублювати добре доступні в Україні книги Василя Болотова, Михайла Поснова або Антона Карташова. Частина цієї літератури наведена в бібліографічному додатку. Натомість по можливості подаються матеріали, котрі розкривають життя Церк-

ви в різних країнах світу за доби середньовіччя та в Новий час.

В упорядкуванні матеріялу використано таку хронологічну схему:

Апостольські часи	I – початок II ст.
Церква в часи переслідувань у Римській імперії	II – початок IV ст.
Епоха Вселенських соборів	IV – VIII ст.
Середні віки	IX – XV ст.
Реформація й контрреформація	XVI – XVII ст.
Секуляризація світу	XVIII – XIX ст.
Модерні часи	XX ст. – .